

Кмін А.О.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

СУЧАСНЕ СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ: КУЛЬТУРНІ СИМВОЛИ І ЇХ ЗНАЧЕННЯ

У статті проводиться ґрунтовне дослідження сучасного сприйняття української міфології та її впливу на формування культурної ідентичності в умовах глобалізації та швидких соціокультурних змін. Також здійснюється детальний аналіз традиційних міфологічних символів, таких як козаки, природні духи та обереги, і те, як вони інтегруються у сучасні культурні та соціальні практики. Особлива увага приділяється способам використання цих символів у різних сферах суспільного життя, включаючи освіту, культурні ініціативи, медіа, в тому числі кінематограф, та мистецтво. Вони не лише сприяють збереженню культурної спадщини, а й стають основою для формування нових культурних наративів, що відповідають сучасним викликам та мають позитивний відгосок від населення України та за її межами. Відродження цих традицій також сприяє зміцненню національної єдності та культурної самосвідомості в умовах російсько-української війни, що надає особливої актуальності досліджуваній темі. Методологія дослідження включає аналіз архетипів української міфології та їх еволюції у відповідь на трансформаційні процеси в суспільстві. Дослідження також застосовує методи соціокультурного аналізу для виявлення способів інтерпретації міфологічних елементів у сучасному мистецтві та масовій культурі. Наукова новизна полягає у тому, що аналізуючи приклади з сучасного українського мистецтва, літератури та кінематографу, стаття підкреслює значущість міфології як інструмента підтримки національної ідентичності та культурної єдності, а також поширення української культури серед іноземних країн. Зрештою, дослідження робить висновок про те, що українська міфологія відіграє важливу роль у формуванні патріотизму та збереженні національної спадщини в умовах постійних викликів сучасності, підкреслюючи її адаптивність та актуальність у глобальному контексті.

Ключові слова: міфологія, сучасність, кінематограф, традиції, українська культура.

Постановка проблеми. У контексті сучасного культурного та соціального розвитку України питання відновлення та інтерпретації міфологічних традицій набуває особливої актуальності. Українська міфологія, що формувалася протягом століть і містить багатий пласт народних вірувань, символів і образів, продовжує відігравати значну роль у формуванні національної ідентичності та культурної спадщини. В умовах глобалізації та соціальних змін, відродження міфологічних елементів не лише забезпечує збереження культурних традицій, але й слугує основою для сучасних культурних та соціальних практик.

Міфологічні символи, такі як образи козаків, духів природи та оберегів, знаходять нове життя в культурних і освітніх ініціативах, медіа та мистецтві. Ці символи допомагають зберегти зв'язок з історичним минулим і формувати нові культурні наративи, що відповідають сучасним потребам суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження міфологічних уявлень

у сучасному українському суспільстві визначається їх значною роллю в культурній ідентичності та соціальних практиках. Останні дослідження в цій області надають різноманітні перспективи на це явище, що підтверджує важливість подальшого вивчення. Юлія Буйських у своїй роботі зосереджується на теоретико-методологічних підходах до вивчення міфологічних уявлень в повсякденному житті українців. Авторка аналізує, як міфологічні елементи інтегруються в сучасні соціальні практики і обряди, підкреслюючи важливість культурологічного та соціологічного підходів у дослідженні міфології. Науковиця також розглядає вплив міфологічних уявлень на масову культуру та індивідуальні переконання, що дозволяє краще зрозуміти їх роль у сучасному культурному контексті [10].

У «Міфологічних аспектах культурної ідентичності» розглядається взаємозв'язок між міфологічними аспектами та культурною ідентичністю. Дослідження показує, як міфологічні символи формують національну ідентичність та впливають на соціальну структуру. Автори підкреслюють,

що міфологічні образи активно використовуються в освітніх і культурних програмах для підтримки національної єдності і патріотизму. Це підтверджує роль міфології в сучасних процесах культурного формування та національної самоідентифікації [9, с. 75–79].

«Культурні та міфологічні трансформації в сучасній Україні» – ця публікація аналізує трансформації міфологічних і культурних традицій в умовах глобалізації та модернізації. Автори досліджують, як традиційні міфологічні елементи адаптуються до нових культурних умов і які нові форми вони приймають у сучасному мистецтві і медіа. Висвітлені в статті приклади демонструють, як міфологічні сюжети інтегруються в сучасні культурні практики та медійний контекст, що підкреслює їхню важливість і актуальність [8, с. 37–46].

Аналіз літератури підтверджує, що міфологічні уявлення відіграють важливу роль у формуванні культурної ідентичності та соціальних практик в Україні. Дослідження різних аспектів, таких як теоретичні підходи до вивчення міфології, вплив міфологічних символів на культурну ідентичність і трансформації міфології в умовах глобалізації, дозволяє створити комплексну картину сучасного сприйняття української міфології.

Постановка завдання. На основі комплексного аналізу дослідити, як сучасне сприйняття української міфології впливає на культурну ідентичність.

Виклад основного матеріалу. Російсько-українська війна певною мірою стала поштовхом для пошуку ідентичності серед українського народу. Сьогодні українську міфологію можна зустріти не лише на уроках історії, а й у кінематографі, музичній індустрії та літературі, сучасному мистецтві та популярній культурі. Образи давніх богів, духів та міфічних героїв дедалі частіше з'являються в нових творах, слугуючи символами боротьби, сили та незламності. Такий ренесанс української міфології не лише допомагає відновити втрачені зв'язки з минулим, а й надає сучасним українцям нові сенси у власній культурній спадщині, що відображають актуальні виклики та прагнення нації.

Українська міфологія збагачена численними образами, серед яких герої-козаки займають особливе місце. Вони є символами боротьби за незалежність, свободи та мужності, що глибоко закорінені в національній свідомості. На початку свого становлення козацтво виступало як захисник православної віри та рідної землі від зовнішніх ворогів, що відображено в народних думках та піснях. У цей період козак постає як герой-воїн, відданий

своїй громаді та готовий пожертвувати життям заради її захисту. В літературних творах, таких як «Повість минулих літ», цей образ набуває символічного значення, представляючи ідеал мужності та незалежності. У XVII–XVIII століттях, коли козацтво відіграє ключову роль у визвольній боротьбі проти іноземного панування, образ козака стає ще більш героїзованим. У народних піснях і думках цього періоду козак часто зображується як незламний борець, що протистоїть польській шляхті, турецьким та татарським загарбникам. Його відвага та винахідливість вихваляються як основні чесноти, а життя в Січі описується як ідеал демократичної свободи. З початком XIX століття, в контексті романтичного руху, образ козака набуває нових граней. Козак стає символом національної гідності, яка протистоїть іноземному гнобленню. У XX столітті, особливо в контексті радянської ідеології, образ козака зазнає нових трансформацій. Він часто використовується як символ боротьби за соціальну справедливість. В радянській літературі козаки часто зображуються як представники народних мас, що борються проти феодальної та капіталістичної експлуатації. Проте з відновленням незалежності України в кінці XX століття відбувається повернення до класичного національно-патріотичного образу козака. У сучасній українській літературі та мистецтві образ козака набуває нових значень, поєднуючи традиційні уявлення з сучасними ідеями про національну ідентичність та свободу. Козаки представляються не тільки як воїни, але і як носії культурних цінностей, хранителі традицій і символи незламності українського духу [1].

Природа посідає центральне місце в українській міфології, де вона репрезентується через образи різноманітних духів і демонів, що відображають світогляд стародавніх українців. Аналіз архетипів, таких як Лісовик, Водяник, Русалка, показує глибоку зв'язку українців з природою, а також страхи і надії, пов'язані з нею. Лісовик, один з ключових архетипів української міфології, символізує дух лісу, що втілює силу, загаковість та небезпеку дикої природи. У народних віруваннях Лісовик часто постає як охоронець лісів, який може бути як доброзичливим, так і ворожим до людей. З одного боку, він захищає ліс і його мешканців від шкоди, заподіяної людьми, з іншого – може карати тих, хто не поважає природу або намагається порушити гармонію. Через цей архетип українці висловлювали свої побоювання перед невідомими силами природи, які могли бути водночас і захисниками, і каральни-

ками. Образ Лісовика підкреслює важливість лісу в житті українців як джерела ресурсів, притулку та простору для релігійних та міфологічних уявлень. Водяник представляє сили водної стихії, і в українському фольклорі він символізує контроль над водоймами та їх мешканцями. Як і Лісовик, Водяник має амбівалентний характер – він може бути добрим до тих, хто з повагою ставиться до води і її мешканців, але водночас жорстоко карати тих, хто порушує її закони. Образ Водяника відображає страхи людей перед водними стихіями, які часто були непередбачуваними і небезпечними. Уособлюючи річки, озера та болота, Водяник був тісно пов'язаний з повсякденним життям українців, особливо тих, хто мешкав поблизу водних ресурсів. Через цей архетип передавалися уявлення про те, як необхідно поводитися з водою, щоб уникнути її гніву і забезпечити собі благополуччя. Русалка в українській міфології має складний і багатогранний образ. З одного боку, вона втілює красу і привабливість природи, зокрема водної стихії, з іншого – символізує небезпеку та таємничість, що приховує за своєю зовнішньою красою. Русалки часто зображуються як душі молодих жінок, що померли неприродною смертю, і живуть у водоймах, заманюючи чоловіків у свою пастку. Цей архетип відображає не тільки страх перед водою, але й глибші психологічні аспекти, такі як страх перед жіночою силою і сексуальністю, які в контексті традиційної патріархальної культури могли сприйматися як загрозові. Русалка також втілює уявлення про перехідний стан між життям і смертю, між людським і надприродним, що додає цьому образу ще більшої глибини [3].

Ці архетипи не лише відображають глибокий зв'язок українців з природою, але й демонструють страхи та надії, які пов'язані з нею. Ці образи також є свідченням того, як українці намагалися пояснити і впорядкувати своє розуміння світу, надаючи йому більшої значущості через створення таких міфологічних постатей.

Обереги та духи в українській міфології виконували захисні функції, але також мали глибокий символічний сенс. Обереги, як Мотанка, мають складну символіку і використовувалися в різних ритуалах для забезпечення захисту та добробуту.

Обереги, такі як хрестики, рушники, писанки, а також різноманітні предмети домашнього вжитку, вважалися магічними засобами, що могли захистити від злих сил, хвороб та негараздів. Наприклад, писанки, окрім їхньої ролі в обрядовості Великодня, часто наділялися здатністю відганяти злі духи та забезпечувати добробут родини. Руш-

ники, зокрема ті, що вишивалися з особливими орнаментами, також служили оберегами – їх використовували під час весіль, народження дітей та інших важливих подій, щоб забезпечити захист і благословення для нової родини чи дитини [2].

Обереги символізували не тільки фізичний захист, але й духовний захист від злих думок і впливу. Орнаменти, що наносилися на обереги, часто мали сакральний сенс. Наприклад, восьмипелюсткова зірка – один з найпоширеніших мотивів у вишивці та писанкарстві – символізувала сонце, джерело життя і світла, а також нескінченність і безперервність життя. Такі символи несли в собі уявлення про те, що життя людини є частиною більшого космічного порядку.

Традиції та обряди, пов'язані з українською міфологією, є одним з ключових аспектів культурної спадщини, які сприяють збереженню і передаванню знань та вірувань від покоління до покоління.

Традиції та обряди, такі як святкування Івана Купала, Різдва, колядування, весняні та осінні обряди, були глибоко вкорінені в народному календарі та житті сільської громади. Вони служили своєрідними «живими» підручниками, які передавали знання про міфологічних персонажів, сакральні місця та ритуали, що забезпечували гармонію з природою і світом духів.

Наприклад, святкування Івана Купала, яке поєднувало в собі язичницькі та християнські елементи, було спрямоване на забезпечення родючості, добробуту та захисту від злих сил. Обряди, пов'язані з цим святом, включали плетіння вінків, стрибки через вогонь, пошуки квітки папороті – всі ці дії мали магічний характер і були глибоко символічними. Вони допомагали зберігати і передавати знання про природу, ритми життя, а також про роль людини у всесвіті.

Обряди, що пов'язані з українською міфологією, несуть у собі багатий символізм, який відображає світогляд українського народу. Кожна дія, кожен елемент обряду має своє значення і спрямований на забезпечення певного результату – будь то добробут родини, здоров'я, захист від злих сил чи забезпечення урожаю. Наприклад, весільні обряди, де рушник, коровай, вінок, ікона та інші атрибути мали не лише практичне, але й сакральне значення, що символізувало єдність, продовження роду та захист від негараздів.

Такі традиції, як колядування чи щедрування, окрім святкового настрою, мали глибоке релігійне і міфологічне підґрунтя. Колядувальники, які приносили у домівки благословення, вважалися посередниками між світом людей і світом духів, а

їхні пісні містили як елементи християнської, так і давньої язичницької традиції. Це яскравий приклад того, як міфологічна спадщина інтегрувалася в щоденне життя і ставала невід'ємною частиною культурної свідомості.

Незважаючи на багатовікові утиски та заборони української культурної спадщини з боку радянської влади та інших сил, сьогодні ця тема набуває нової актуальності та поширеності. Наразі можна виділити кілька аспектів, на які впливає міфологія:

По-перше, це формування національної ідентичності. У складний період соціальних і політичних змін, таких як війна та геополітичні виклики з якими зіштовхнувся український народ, міфологія стала важливим елементом національної ідентичності. Вона допомагає зберегти культурні корені, створити відчуття єдності та приналежності до спільної історії. Наприклад, у фільмі «Захар Беркут» (2019) режисера Ахтема Сеїтаблаєва, адаптація відомого твору Івана Франка демонструє боротьбу за свободу, натхненну українськими легендами. У 2020 році відбулась прем'єра комедійного серіалу «Козаки. Абсолютно брехлива історія». Продюсери серіалу наголошували, що даний проект не історичним, однак він покликаний пробудити у глядача інтерес до власної української історії. Варто зазначити, що даний серіал був першим в історії українського кінематографу, який був показаний в кінотеатрах як України, так і за кордоном [5]. Окремо хочеться відмітити Короткометражний фільм «Перелесник», що зосереджує увагу на персонажі української міфології – перелесника. Даний проект розповсюджений на інтернет-платформі «YouTube» та охоплює більше як пів мільйона переглядів [4].

По-друге, зміцнення культурної спадщини. Відродження та популяризація міфологічних елементів сприяє збереженню культурної спадщини, яка може бути загублена в умовах глобалізації та культурних змін. Це також дозволяє передавати знання і традиції наступним поколінням. Наприклад, сучасний анімаційний проект «Мавка. Лісова пісня» від студії Animagrad, який базується

на відомій драмі Лесі Українки, активно використовує українську міфологію та фольклор. Анімаційний фільм не лише зберігає традиції, але й адаптує міфологічні сюжети для сучасної аудиторії, роблячи їх привабливими для дітей та дорослих, як в Україні, так і за її межами.

По-третє, духовна підтримка. Міфологічні образи та символи можуть надавати моральну та духовну підтримку в тяжкі часи. Вони можуть слугувати джерелом натхнення, надії та сили, особливо коли суспільство переживає важкі соціальні або політичні кризи. Так наприклад, пісня українського виконавця Yarmak – Дике поле, є яскравим прикладом того, як сучасна українська музика може поєднувати історичні та міфологічні мотиви з актуальними темами. Автор випустив цей трек для підтримки бойового духу військовослужбовців, які зараз борються проти російської агресії [7]. У живописі роботи таких художників, як Марія Примаченко, передають міфологічні та фольклорні мотиви, які пробуджують почуття національної гордості та стійкості [6].

Висновки. Міфологічні символи, архетипи та обереги, що мають глибоке історичне коріння, продовжують відігравати важливу роль у формуванні сучасних культурних і соціальних практик. Вони не лише зберігають зв'язок з минулим, але й допомагають створювати нові культурні наративи, які відповідають сучасним потребам та прагненням українського суспільства.

Дослідження показує, що сучасне сприйняття української міфології, зокрема її образів і символів, не є статичним. Воно динамічно адаптується до змін, збагачуючи культурне життя і сприяючи національному відродженню.

Отже, українська міфологія залишається не лише важливим елементом культурної спадщини, але й активно впливає на сучасне суспільство, формуючи його ідентичність та культурні практики. Відродження і переосмислення цих традицій сприяє зміцненню національної єдності та культурної самосвідомості, що є особливо актуальним у сучасних умовах.

Список літератури:

1. Особливості української культури в козацьку добу. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10552/> (дата звернення: 29.08.24)
2. Обереги українського народу. URL: <http://kluby.if.ua/blog/view/oberegi-ukrayinskogo-narodu>. (дата звернення: 29.08.24)
3. Галайчук В. Топ 10 образів української демонології. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/top-10-obraziv-ukrayinskoyi-demonologiyi/> (дата звернення: 30.08.24)
4. Павлова Л. Перелесник. Українське горор-фентезі. URL: https://www.youtube.com/watch?v=1h61EHUXdPQ&t=791s&ab_channel=%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0 (дата звернення: 28.08.24)

5. «Брехливий» пригодницький серіал про козаків пробудив масовий інтерес до справжньої історії прагнення Волі... Прочерк. 31 січня 2021. URL: <http://surl.li/oyinvs> (дата звернення: 28.08.24)
6. Марія Примаченко – 115 років з дня народження: Оксана Семенік про видатну художницю, звірів, війну та Чорнобиль. *Суспільне*. 11.01.24. URL: <http://surl.li/ofjsao> (дата звернення: 28.08.24)
7. Український реп на фронті: Олександр Ярмак у проєкті #Муз_Оборона/ URL: [https://kanal.dim.tv/ukrayinskyj-rep-na-fronti-oleksandr-yarmak-u-proyekt-muz_oborona/](https://kanal.dim.tv/ukrayinskyj-rep-na-fronti-oleksandr-yarmak-u-proyekt-muz-oborona/) (дата звернення: 30.08.24)
8. Костюк І. Культура ХХІ століття у полоні міфологій: причини та перспективи. *Вісник ЛНАМ. Серія: Культурологія*. Вип. 29, 2016. С. 37–46.
9. Мельничук М.М. Сучасна міфотворчість та соціалізація особистості. *Теорія і практика сучасної психології*, № 2, Т. 1, 2019. С. 75–79.
10. Міфологія в сучасній українській культурі: соціологічний аспект. URL: <https://core.ac.uk/reader/149244320> (дата звернення: 15.08.2024)

Kmin A.O. MODERN PERCEPTION OF UKRAINIAN MYTHOLOGY: CULTURAL SYMBOLS AND THEIR MEANINGS

The article conducts a thorough investigation of the modern perception of Ukrainian mythology and its influence on the formation of cultural identity in the context of globalization and rapid sociocultural changes. A detailed analysis of traditional mythological symbols, such as Cossacks, nature spirits, and protective charms, is also conducted, along with how they are integrated into contemporary cultural and social practices. Particular attention is paid to the ways these symbols are used in various areas of public life, including education, cultural initiatives, media, including cinema, and the arts. They not only contribute to the preservation of cultural heritage but also serve as a foundation for the formation of new cultural narratives that address contemporary challenges and resonate positively with the population of Ukraine and beyond. The revival of these traditions also contributes to strengthening national unity and cultural self-awareness in the context of the Russian-Ukrainian war, which adds particular relevance to the topic being studied. The research methodology includes the analysis of archetypes in Ukrainian mythology and their evolution in response to transformational processes in society. The research also applies methods of sociocultural analysis to identify ways of interpreting mythological elements in contemporary art and mass culture. The scientific novelty lies in the fact that by analyzing examples from contemporary Ukrainian art, literature, and cinema, the article emphasizes the significance of mythology as a tool for supporting national identity and cultural unity, as well as for promoting Ukrainian culture among foreign countries. Ultimately, the research concludes that Ukrainian mythology plays an important role in shaping patriotism and preserving national heritage in the face of ongoing modern challenges, highlighting its adaptability and relevance in a global context.

Key words: *mythology, modernity, cinematography, traditions, Ukrainian culture.*